

LAGUTSKOTTETS BETÄNKANDE 12/2008 rd

Regeringens proposition med förslag till lagar om ändring av rättshjälpslagen och vissa lagar som har samband med den

INLEDNING

Remiss

Riksdagen remitterade den 9 september 2008 en proposition med förslag till lagar om ändring av rättshjälpslagen och vissa lagar som har samband med den (RP 103/2008 rd) till lagutskottet för beredning.

Sakkunniga

Utskottet har hört

- regeringsråd Merja Muilu och dataadministrationsdirektör Kari Kujanen, justitieministeriet
- lagstiftningsråd Jyri Inha, finansministeriet
- hovrättsråd Jorma Rudanko, Vasa hovrätt
- förvaltningsdirektör Matti Palojarvi, Helsingfors tingsrätt
- tingsdomare Mikko Saleva, Tusby tingsrätt
- förvaltningsrättsdomare Maila Siivonen, Helsingfors förvaltningsdomstol

- direktör för rättshjälpsverksamheten Liisa Vehmas, Helsingfors rättshjälpsbyrå
- vice ordförande Ilari Kuusela, Julkiset Oikeusavustajat ry
- advokat Antti Riihelä, Finlands Advokatförbund
- rättspolitisk ombudsman Mikko Salo, Finlands Juristförbund
- tingsdomare Jaana Niemitalo, Finlands domareförbund.

Dessutom har skriftligt utlåtande lämnats av

- inrikesministeriet, polisavdelningen
- inrikesministeriet, staben för Gränsbevakningsväsendet
- Helsingfors hovrätt
- Kuopio tingsrätt
- Uleåborgs förvaltningsdomstol
- försäkringsdomstolen
- Kemi rättshjälpsbyrå.

PROPOSITIONEN

Regeringen föreslår ändringar i rättshjälpslagen, lagen om rättegång i brottmål, lagen om statliga rättshjälpsbyråer, lagen om ersättning av statsmedel till statsanställda för kostnader för vissa rättegångar och lagen om verkställighet av beslut beträffande vårdnad om barn och umgängesrätt.

Propositionen syftar till att göra elektronisk kommunikation möjlig då rättshjälp söks och då beslut fattas om ersättning för arvode och kostnadsersättning till ett rättegångsbiträde eller en försvarare. I rättshjälpen föreslås samtidigt några mindre ändringar. Rättshjälp ska omfatta biträdets åtgärder för högst 80 timmar. Rättshjälpens retroaktivitet ska begränsas. Om rättshjälp

har sökts först efter det att ärendet har avgjorts i domstol, ska rättshjälpen inte gälla åtgärder som föregått avgörandet. Domstolen ska av särskilda skäl kunna besluta om en fortsättning av förordnandet av försvarare, fastän förutsättningarna för förordnandet av försvarare har upphört medan rättegången pågår. Dessutom ska det i lag föreskrivas om en verkställighetsmedlars rätt att av statens medel få arvode och kostnadsersätt-

ning när det är fråga om verkställighet av beslut beträffande vårdnad om barn och umgängesrätt.

De föreslagna lagarna avses träda i kraft vid ingången av 2009. På grund av de tekniska förberedelserna i fråga om den elektroniska kommunikationen vid rättshjälp avses de föreslagna ändringarna av rättshjälpslagen träda i kraft först den 1 december 2009.

UTSKOTTETS ÖVERVÄGANDEN

Allmän motivering

Genom de ändringar som nu föreslås i rättshjälpslagen (257/2002) blir elektronisk kommunikation möjligt bland annat för den som ansöker om rättshjälp av rättshjälpsbyrån. Vid sådan kommunikation kan kunden eller dennes biträde göra ansökan om rättshjälp på internet genom justitieministeriets elektroniska kommunikationsportal. Rättshjälpsbeslutet kommer att sändas till kunden eller biträdet som ett elektroniskt brev. Dessutom ska man också kunna söka ändring i ett rättshjälpsbeslut genom användargränssnittet. Om rättshjälpsbyrån inte rättar beslutet på begärt sätt styrs begäran om avgörande elektroniskt till rättshjälpsregistret, från vilket domstolen sedan tar upp begäran om avgörande till behandling.

Vidare ska elektronisk kommunikation i fortsättningen också vara möjlig då försvarare eller målsägandebiträde förordnas och då domstolen beslutar om arvode och kostnadsersättning till ett rättegångsbiträde eller en försvarare. Dessutom ska biträdet skicka räkning elektroniskt, och även utbetalningen av arvode och kostnadsersättning kommer att ske elektroniskt.

Utskottet stöder införandet av elektronisk kommunikation när det gäller rättshjälpsärenden. Det blir då lättare för kunderna och deras biträden och försvarare att kontakta rättshjälpsbyråerna och domstolarna, kommunikationen blir effektivare och beslutsfattandet och utbetalningen av arvoden och andra ersättningar påskyndas. Genom e-kommunikation ökar också möjligheterna att ta kontakt när man kan uträtta

ärenden utan att vara bunden till ett visst fysiskt kontaktställe eller tjänstetid.

E-tjänsterna och systemen för e-kommunikation måste utvecklas med beaktande av rätts-skyddsaspekterna. Med detta avses bland annat att datasystemen är sinsemellan kompatibla och att man säkerställer att programvaran och portalerna fungerar och är driftsäkra innan de börjar användas. Dessutom måste man fästa särskild uppmärksamhet vid både dataskyddet och datasäkerheten. Det är också viktigt att webbformulären och e-blanketterna är användarvänliga och ledsagar användaren att fylla i de behövliga uppgifterna rätt.

Den föreliggande propositionen anknyter till utvidgad användning av e-tjänster och utveckling av förvaltningen på justitieministeriets förvaltningsområde. Utskottet anser att man bör kunna öronmärka lämpliga resurser för utveckling av e-kommunikation och fungerande datasystem. Detta understryker utskottet också i sitt utlåtande om statens budgetproposition för 2009 (LaUU 15/2008 rd — RP 116/2008 rd).

Utskottet vill poängtera att kunderna fortsatt kan ansöka om rättshjälp personligen. Det kan till exempel förekomma att någon inte har tillgång till datakommunikationsförbindelse eller exempelvis tillräckliga IT-kunskaper eller andra färdigheter. Det är viktigt att en kund även i fortsättningen kan vända sig till rättshjälpsbyrån eller ett privat biträde som gör en rättshjälpsansökan åt kunden.

Regeringen föreslår vidare att lagen om statliga rättshjälpsbyråer (258/2002) ska ändras bland

annat så att rättshjälpsdistrikten i fortsättningen bestäms enligt det regionala behovet av rättshjälps tjänster (2 §) i stället för enligt hovrätternas domkretsar. Närmare bestämmelser om distrikten och byråernas verksamhetsställen kommer att utfärdas genom förordning av justitieministeriet. Det är motiverat att inte längre bestämma rättshjälpsdistrikten utifrån gränserna för hovrätternas domkretsar. Rättshjälpsverksamheten har ingen administrativ koppling till hovrätternas verksamhet. Utskottet betonar att det väsentliga för kunden är var rättshjälpsbyråerna och deras verksamhetsställen finns. När byrånätverket utvecklas är det viktigt att utöver övriga andra aspekter också se till att kundernas språkliga rättigheter tillgodoses. Byråerna ska i sin rekrytering också beakta språkkunskaper så att servicen även i praktiken kan tillhandahållas i enlighet med språklagen (423/2003).

Propositionen innehåller också förslag till ändring av vissa bestämmelser som gäller rättshjälp, behandling och avgörande av rättshjälpsansökningar och förordnande av försvarare. Dessutom kommer regleringen i fortsättningen att ligga på lagnivå när det gäller verkställighetsmedlarens rätt att vid beslut avseende vårdnad om barn och umgängesrätt få arvode och kostnadsersättning av statsmedel.

Med hänvisning till propositionen och övrig utredning finner utskottet att propositionen behövs och är ändamålsenlig. Utskottet tillstyrker lagförslagen, men med följande ändringsförslag.

Detaljmotivering

1. Lag om ändring av rättshjälpslagen

18 §. Bestämmande av arvoden och ersättningar. Enligt 1 mom. ger man i ett ärende som behandlas i domstol ett särskilt beslut separat från avgörandet i huvudsaken när det gäller arvode och ersättning till ett biträde.

Utskottet påpekar att bestämmelsen är så formulerad att man kan få den felaktiga bilden att det inte längre är möjligt att fatta beslut i fråga om krav på arvode och kostnadsersättning i samband med avgörandet i huvudsaken. Avsikten är

ändå den att detta är ett möjligt alternativ även i fortsättningen. Bestämmelsen bör således preciseras. Dessutom behövs det med tanke på de fall där beslut om arvoden och kostnadsersättningar inte fattas i samband med avgörandet i huvudsaken bestämmelser om att beslutet om arvoden och ersättningar fattas samma dag som huvudsaken avgörs. På detta sätt börjar besvärstiden löpa samtidigt för båda avgörandena.

Den föreslagna paragrafen säger inget om den sammansättning som ett särskilt beslut om arvode och ersättning kan fattas i. Det innebär att sammansättningen kommer att bestämmas utifrån de allmänna reglerna. Enligt 27 § i rättshjälpslagen får tingsrätten, förvaltningsdomstolen och försäkringsdomstolen avgöra ett ärende som gäller rättshjälp också i en sammansättning med en lagfaren domare. Utskottet menar att detta kan anses ändamålsenligt också i fråga om arvoden för rättshjälp. Ett förenklat förfarande kan inte anses riskera rättssäkerheten. Dessutom får domstolarna mer resurser över för att behandla mer komplicerade frågor. Därför föreslår utskottet en ny bestämmelse i 18 § 2 mom. med följande lydelse: *"Tingsrätten, förvaltningsdomstolen och försäkringsdomstolen är behöriga också i en sammansättning med en lagfaren domare när de beslutar om arvode och ersättning"*.

Vidare bör 18 § 1 och 2 mom. i lagförslaget, med de ändringar utskottet föreslår, delas upp i tre moment, varvid nuvarande 3—5 mom. blir 4—6 mom. Detta innebär att också ingressen behöver ändras.

I fråga om hovrätterna finns motsvarande bestämmelser om sammansättningen när beslut om arvoden fattas i 2 kap. i rättegångsbalken. Enligt dess 8 § 3 mom. får en ledamot i de ärenden där en ledamot är behörig också besluta om arvoden och kostnadsersättningar till försvarare, rättegångsbiträde, målsägandebiträde och målsägandes stödperson samt om skyldighet att ersätta rättegångskostnader och bevisningskostnader. Bestämmelser om behörigheten för endomarsammansättning finns i 2 mom. i samma paragraf. Utskottet anser att man också i fråga om hovrätterna bör granska om bestämmelserna är

ändamålsenliga och tillräckligt tydliga när det gäller de sammansättningar som fattar beslut om arvoden för rättshjälp. Detta kan göras exempelvis i samband med det pågående arbetet med att se över lagstiftningen om hovrätternas procedurer.

20 §. Fastställande av självriskandelen. Regeringen föreslår i 20 § 2 mom. att domstolen inte längre ska behöva ge rättshjälpstagaren tillfälle att yttra sig om huruvida biträdets räkning är korrekt, om rättshjälpstagaren har godkänt räkningen. Det sägs ändå inget närmare om hur räkningen ska godkännas. I praktiken uppkommer det inget problem när huvudmannen är närvarande i rätten. Enligt utskottet är det lämpligast att biträdet ser till att få huvudmannens godkännande för sin räkning. Det kan anses räcka med att biträdet uppger att rättshjälpstagaren har godkänt räkningen, och utskottet föreslår att bestämmelsen preciseras på detta sätt.

Dessutom anser utskottet att nuvarande 2 mom. första meningen behöver uttryckas tydligare på finska enligt följande: "... tuomioistuin on ... velvoitettava oikeusavun saaja suorittamaan avustajalleen oikeusavun omavastuusuuden". Denna precisering motsvarar avsikten enligt motiven i propositionen till den gällande lagen (RP 82/2001 rd, s. 115/II). Vidare kräver de föreslagna ändringarna i 18 § att paragrafhänvisningen i första meningen avser 18 § 2 och 3 mom. och att en smärre språklig ändring görs i den finska versionen.

2. Lag om ändring av 2 kap. 4 och 10 § i lagen om rättegång i brottmål

11 §. (Ny). Enligt 2 kap. 10 § i lagen om rättegång i brottmål betalas en försvarare och ett

målsägandebiträde som förordnats enligt det kapitlet arvode och ersättning av statens medel, med iakttagande i tillämpliga delar av det som 17 och 18 § i rättshjälpslagen bestämmer om arvode och ersättning till biträden.

Vidare sägs det i 2 kap. 11 §, som inte tas upp i propositionen, att om domstolen finner att den misstänkte har gjort sig skyldig till det brott som var föremål för den förundersökning och den rättegång för vilken en försvarare förordnats, ska han eller hon åläggas att betala staten de ersättningar som med stöd av 10 § betalats av statens medel. Om den misstänkte uppfyller de ekonomiska förutsättningar för erhållande av rättshjälp som avses i rättshjälpslagen, får ersättningen inte vara större än den skulle vara enligt rättshjälpslagen.

I syfte att göra bestämmelserna tydligare föreslår utskottet att 2 kap. 11 § i detta sammanhang preciseras så att försvararen ska visa för domstolen att huvudmannen uppfyller de ekonomiska villkoren för att få rättshjälp. I vissa fall kan domstolen konstatera sökandens ekonomiska ställning exempelvis utifrån det föreliggande materialet, och då är det onödigt att försvararen lägger fram dokumentation om detta.

Ändringen måste beaktas i ingressen.

Ingressen. Om 2 kap. 11 § ändras på föreslaget sätt måste även ingressen ändras.

Förslag till beslut

Lagutskottet föreslår således

att lagförslag 3—5 godkänns utan ändringar och

att lagförslag 1 och 2 godkänns med ändringar (Utskottets ändringsförslag).

Utskottets ändringsförslag

1.

Lag**om ändring av rättshjälpslagen**

I enlighet med riksdagens beslut

upphävs i rättshjälpslagen av den 5 april 2002 (257/2002) 13 § 2 mom.,
ändras 3 §, 5 § 2 mom., 10 § 1 mom., 11 § 1 mom., 13 § 1 mom. 17 § 1 mom., 18 § 1 och 2 mom.,
 20 § 2 och 3 mom., 21 § 2 mom., 22 § 1 mom. samt 24 § 1 mom., av dem 3 § sådan den lyder delvis
 ändrad i lag 972/2004, samt
fogas till lagen nya 3 a och 3 b § samt till 18 § ett nytt 3 mom., varvid det nuvarande 3, 4 och 5
 mom. blir 4, 5 och 6 mom., som följer:

3, 3 a, 3 b, 5, 10, 11, 13 och 17 §
 (Som i RP)

18 §

Bestämmande av arvoden och ersättningar

I ett ärende som behandlas i domstol bestämmer den domstol som behandlar huvudsaken det arvode och den ersättning som av statens medel ska betalas till ett privat biträde, ett vittne och, om rättshjälpslagaren inte annars enligt lag har rätt till kostnadsfri tolkhjälp, en tolk samt de ersättningar som ska betalas till rättshjälpslagaren. (*Utesl.*)

Arvode och ersättningen till ett biträde bestäms av domstolen när biträdets uppdrag vid domstolen upphör. *Beslutet om arvode och ersättningen ges separat från avgörandet i huvudsaken, men i samband med eller samma dag som avgörandet. Tingsrätten, förvaltningsdomstolen och försäkringsdomstolen är behöriga också i en sammansättning med en lagfaren domare när de beslutar om arvode och ersättning.*

Om rättshjälp har sökts innan ärendet är avgjort vid domstol men rättshjälpsbyrån beslutar bevilja rättshjälp först efter detta och ändring har sökts i huvudsaken eller om fullföljdsdomstolen godkänner besvär som anförts över begäran om avgörande och huvudsaken inte längre är anhängig i en lägre instans, bestämmer full-

följdsdomstolen biträdets arvode och ersättning också för de åtgärder som vidtagits i den lägre rättsinstansen. I annat fall bestäms arvode och kostnadsersättningen av den domstol som senast har behandlat saken. Om uppdraget fortgår en längre tid, kan arvode och ersättningen bestämmas halvårsvis eller av särskilda skäl också för en kortare tid. Av särskilda skäl kan det förordnas att förskott ska betalas till biträdet för avsevärda kostnader som han eller hon har haft i uppdraget. (Nytt 3 mom.)

20 §

Fastställande av självriskandelen

När ett privat rättsbiträde har lämnat rättshjälp mot partiell ersättning i ett ärende som har behandlats i domstol, ska den domstol som avses i 18 § 2 och 3 mom., efter att ha gett rättshjälpslagaren tillfälle att yttra sig om räkningen är korrekt, ålägga rättshjälpslagaren att till biträdet betala självriskandelen för rättshjälpen, samtidigt som domstolen bestämmer det arvode som ska betalas till biträdet av statens medel. Möjlighet att yttra sig om en räkning är korrekt behöver inte ges, om biträdet meddelar att rättshjälpslagaren har godkänt räkningen. I övri-

ga fall fastställer rättshjälpsbyrån självriskanden.

(3 mom. som i RP)

21, 22 och 24 §
(Som i RP)

Ikraftträdandebestämmelsen
(Som i RP)

2.

Lag

om ändring av 2 kap. (*utesl.*) i lagen om rättegång i brottmål

I enlighet med riksdagens beslut

ändras i lagen av den 11 juli 1997 om rättegång i brottmål (689/1997) 2 kap. 4 § 1 och 3 mom., (*utesl.*) 10 § 1 mom. *och 11 §*, av dem 2 kap. 4 § 1 och 3 mom. *och 11 §* sådana de lyder i lag 260/2002 och 2 kap. 10 § 1 mom. sådant det lyder i lag 243/2006, som följer:

2 kap.

Om biträdande av part

4 och 10 §
(Som i RP)

11 § (*Ny*)

Om domstolen finner att den misstänkte har gjort sig skyldig till det brott som var föremål för den förundersökning och den rättegång för vilken en försvarare förordnats, *ska* han eller hon åläggas att till staten betala de ersättningar som

med stöd av 10 § betalats av statens medel. Om den misstänkte uppfyller de ekonomiska förutsättningar för erhållande av rättshjälp som avses i rättshjälpslagen, får ersättningen inte vara större än den skulle vara enligt rättshjälpslagen. *Försvaren ska visa att dessa förutsättningar föreligger, om målet inte är sådant att det är onödigt.*

Ikraftträdandebestämmelsen
(Som i RP)

Helsingfors den 7 november 2008

I den avgörande behandlingen deltog

ordf. Heidi Hautala /gröna
vordf. Anna-Maja Henriksson /sv
medl. Esko Ahonen /cent
Paavo Arhinmäki /vänst
Timo Heinonen /saml
Oiva Kaltiokumpu /cent
Ilkka Kantola /sd
Sampsa Kataja /saml

Krista Kiuru /sd
Sanna Lauslahti /saml
Markku Pakkanen /cent
Pirkko Ruohonen-Lerner /saf
Tero Rönni /sd
Mirja Vehkaperä /cent
ers. Päivi Lipponen /sd.

Sekreterare var

utskottsråd Minna-Liisa Rinne.